

Inleiding

Anik Schneiders - Desiré Paelinckx - Carine Wils - Instituut voor Natuurbehoud

In het tweede deel wordt gerapporteerd over de toestand van de natuur op biotoopniveau. Een biotoop wordt gedefinieerd als een gebied met een geringe oppervlakte (meestal < 10 ha), gekenmerkt door de verzameling van soorten die er voorkomt (levensgemeenschap) en de abiotische omgevingskenmerken waaraan deze soorten gebonden zijn (NARA 1999, p. 1). Biotopen kunnen op basis van vegetatiestructuren en omgevingskenmerken op hun beurt gegroepeerd worden in biotoopgroepen. In deel II komen achtereenvolgens heiden en vennen, moerassen, graslanden, bossen en oppervlaktewateren aan bod.

Een eerste rode draad doorheen de hoofdstukken is de analyse van de hogere planten in relatie tot hun zeldzaamheidsklasse. Voor de methode en het overzicht verwijzen we naar hoofdstuk 3 Kruidachtige planten. Een tweede rode draad is de analyse van de beschermingsstatuten. Voor elke groep van biotopen wordt nagegaan welk aandeel beschermd wordt volgens een van de gebiedsgerichte beschermingsstatuten. Ongeveer 21 % van Vlaanderen valt minstens onder een van deze statuten, maar de verschillen tussen de biotoopgroepen zijn bijzonder groot (zie kadertekst).

Een gebiedsgerichte bescherming betekent nog geen garantie voor instandhouding. Op heiden en vennen, moerassen en duinen rust bijkomend een algemeen verbod op vegetatiewijziging. Deze extra bescherming is zeer belangrijk, maar biedt onvoldoende garanties voor het behoud. Om biotopen zoals heide en moerassen te behouden is minstens een actief beheer vereist. Wijzigingen in het agrarisch beheer

zorgen dan weer voor een achteruitgang van waardevolle graslanden. Bij een omschakeling naar een meer natuurgericht beheer komt het proces van ecologisch herstel langzaam weer op gang. Een goede analyse van het instrumentarium voor beheer en herstel is essentieel om de grote variatie aan halfnatuurlijke landschappen op lange termijn te beschermen.

Milieukwaliteit is een bijkomende randvoorwaarde voor natuurbescherming. Voor een aantal biotoopgroepen, zoals de heiden en vennen, worden de langetermijndoelstellingen voor milieukwaliteit in Vlaanderen niet meer gehaald. Achtergrondconcentraties voor vermisting overschrijden op de meeste plaatsen de kritische lasten. Voor lijnvormige biotopen, zoals de waterlopen, neemt de diffuse verontreiniging langs een aantal waardevolle trajecten toe. Enkel een continue bescherming en buffering langs beide oevers zal de kwaliteitsdoelstellingen op langere termijn kunnen garanderen. In bossen stabiliseert het percentage beschadigde bomen stilaan. De gezondheidstoestand van de Vlaamse bossen bevindt zich momenteel rond het Europese gemiddelde.

De belangrijkste kennisleemte voor vrijwel alle biotoopgroepen is het ontbreken van monitoringsgegevens. Een trendanalyse voor biotoopkwaliteit is enkel in beperkte mate mogelijk voor bossen. Om de instandhouding van biotopen te kunnen opvolgen is een gerichte monitoring vereist, afgestemd op de internationale rapportering en aanvullend op de beheermonitoring van natuur- en bosreservaten en de monitoring van het buitengebied (zie <http://www.nara.be/>, monitoring).

Foto Deel II (Hallerbos, Yves Adams).

Mesofiele bossen hebben een rijke voorjaarsflora met veel rodelijstplantensoorten. Alhoewel hun areaal goed is beschermd, wordt hun voortbestaan bedreigd door bv. te hoge verzurende en vermestende deposities.

De bescherming van de Vlaamse biotopen

1 Het gebruik van de Biologische Waarderingskaart

Een belangrijk deel van de biotoopinformatie is gebaseerd op de Biologische Waarderingskaart. Deze bestaat momenteel voor 67 % uit de geactualiseerde en nauwkeurige versie 2 (1997 tot heden) en voor 33 % uit de oudere en minder verfijnde versie 1 (vooral 1978-1988, beperkt 1989-1996). Voor het NARA 2003 werden de biotopen

van de Biologische Waarderingskaart gegroepeerd in 30 grote eenheden, die overeenkomen met natuurgerichte grondgebruiksklassen (tabel II.1) [252].

De zeldzaamheid van de grondgebruiksklasse is gebaseerd op de oppervlakteberekening van de individuele biotopen (volgens NARA 1999). Een biotoop is zeldzaam indien de berekende oppervlakte in Vlaanderen kleiner is dan 6000 ha. Een biotoop is vrij zeldzaam indien de berekende oppervlakte in Vlaanderen tussen 6000 en 30.000 ha ligt. Indien een grond-

Tabel II.1: Betekenis van de 30 grondgebruiksklassen (GGK) opgemaakt voor de biotooptypering, met aanduiding van hun zeldzaamheid in Vlaanderen.

Biotoopgroepen	GGK	Omschrijving	Zeldzaamheid
Heide en vennen	HEIDE	Heiden en vennen	Zeldzaam
Moerassen	MOER	Moerassen, moerasbos, moerasstruweel, moerasruigte	Zeldzaam
	RIET	Rietland	Zeldzaam
Graslanden (met natuurwaarden)	HPGH	Historisch permanent grasland: halfnatuurlijke en zilte graslanden	Zeldzaam
	HPGS	Historisch permanent grasland: soortenrijke cultuurgraslanden, microreliëfrijke graslanden met veel sloten en (overige) graslanden met faunabelang	Vrij zeldzaam
	MHV	Permanent grasland met verspreide biologische waarden (in de grasland-, heide-, moeras- of waterrijke sfeer)	Vrij zeldzaam
	XHV	Tijdelijk grasland met verspreide biologische waarden (in de grasland-, heide-, moeras-, of waterrijke sfeer)	Vrij zeldzaam
	XHB	Graslanden met bomenrijen (niet behorend tot bovenstaande andere graslanden met natuurwaarden)	Algemeen
	RUIG KBKJ	Ruige graslanden, ruigten en pioniervegetaties allerlei Hoogstamboomgaarden (en individueel gekarteerde kleine landschapselementen)	Zeldzaam Zeldzaam
Bossen	PLPRK	(Naald- en loofhout-)aanplanten en parken	Algemeen
	MBOS	Alluviaal bos en struweel	Zeldzaam
	OPSLG	Opslag en kapvlakten	Zeldzaam
	STRUW	Struwelen	Zeldzaam
	BOSV BOSZ	Mesofiele bossen met voorjaarsflora Zure mesofiele bossen	Zeldzaam Vrij Zeldzaam
Oppervlakte- wateren (excl. waterlopen)	ZILT	Brakke stilstaande wateren, slikken en schorren	Zeldzaam
	EWAT	Voedselrijke stilstaande wateren	Zeldzaam
	PLAS	Kunstmatige plassen (bv. in ontginningsputten)	Zeldzaam
Strand en duinen	STRD	Strand	Zeldzaam
	DUIN	Duinen, duinbos en -struweel	Zeldzaam
	HPGD	Historisch permanent grasland: duingrasland	Zeldzaam
Urbaan gebied	URB	Urbane en industriële gebieden, recreatieterreinen, volkstuintjes, stortten, opgehoogde terreinen zonder begroeiing, ...	Algemeen
Agrarisch gebied	AGR	Akkers en intensieve graslanden met geringe natuurwaarden, laagstamboomgaarden, kwekerijen, serrecomplexen, ...	Algemeen
	BVN	Akkers met verspreide natuurwaarden	Vrij zeldzaam
	BNAT	Akkers met zeldzame akkerkruiden	Zeldzaam

GGK = code volgens de 30-delige natuurgerichte grondgebruikskaart afgeleid van de Biologische waarderingskaart [252]

gebruiksklasse als zeldzaam bestempeld wordt, betekent dit dat alle biotopen in die klasse zeldzaam zijn. Wanneer een grondgebruiksklasse uit vele biotopen bestaat, kan hun gezamenlijke oppervlakte wel aanzienlijk worden, zelfs indien al die individuele biotopen zeldzaam zijn.

De weergegeven oppervlakten moeten als indicatief worden aanzien. Gebieden worden in de Biologische Waarderingskaart, en bijgevolg in de grondgebruiksk kaart, vaak beschreven als een complex van biotopen en grondgebruiken. Hierdoor is het onmogelijk binnen die gebieden de oppervlakte van de individuele klassen exact te bepalen. Voor de oppervlakteberekening van biotopen die in complexen zitten, werd gerekend met vaste verhoudingen.

2 Analyse van de bescherming

Voor elke groep van biotopen wordt nagegaan welk aandeel beschermd wordt als natuur- of bosreservaat, als militair domein met natuurprotocol, als planologisch groen of als Speciale Beschermingszone (SBZ). De beschermingsstatuten overlappen elkaar vaak. Zo is een habitatrictlijngebied (SBZ-H) vaak ook gedeeltelijk een vogelrichtlijngebied (SBZ-V). Een natuurreservaat is vaak ook planologisch beschermd als groengebied (zie figuur II.1). Elke oppervlakte wordt echter slechts eenmaal weergegeven en dit bij benadering in volgorde van afnemende kansen voor natuurbehoud. Eerst wordt de oppervlakte natuurreservaat en bosreservaat weergegeven, gevolgd door de oppervlakte militair domein met natuurprotocol.

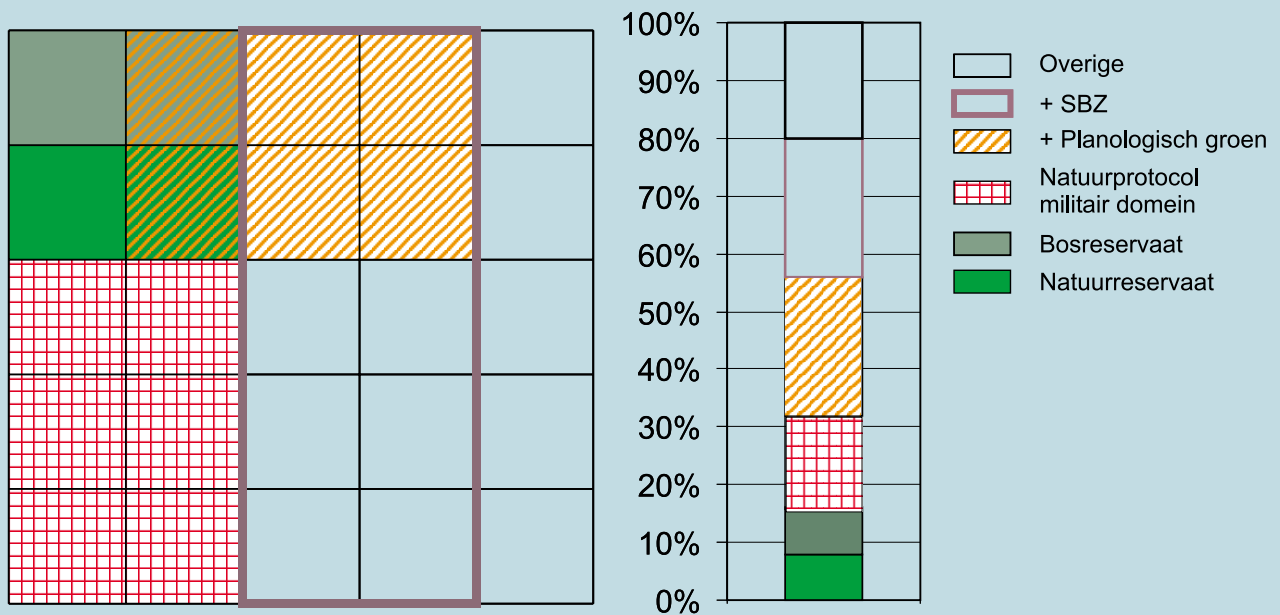
Vervolgens wordt de bijkomende oppervlakte planologisch groen en SBZ aangeduid. Elke hogere categorie geeft dus aan hoeveel oppervlakte er bovenop de reeds aangeduide oppervlakte bijkomend beschermd wordt indien die categorie wordt meegerekend. Je krijgt dan ook een goed beeld van het totale percentage dat uiteindelijk in de beschermde categorieën valt. Een fictief voorbeeld is uitgewerkt in figuur II.1.

De figuren laten niet toe de totale oppervlakte af te leiden van een biotooptype in bv. habitatrictlijngebied. Dit cijfermateriaal wordt wel in detail gegeven in deel VI Bescherming en herstel.

3 Vergelijking van de biotoopgroepen

Figuur II.2 geeft de procentuele verdeling van de beschermingsstatuten voor de grote biotoopgroepen. In de hoofdstukken 8 tot en met 12 volgt voor elke biotoopgroep een verdere verfijning van deze figuur. Figuur II.3 geeft ter aanvulling de totale oppervlakte van elke biotoopgroep, met de verdeling volgens de zeldzaamheidsklassen.

De verschillen tussen de biotoopgroepen zijn groot. Procentueel gezien hebben de zeldzaamste biotopen (zoals moerassen, strand en duinen, heiden en vennen) een betere beschermingsstatus. De oppervlaktewateren vormen hierop een uitzondering. Waterlopen in het algemeen, en de netwerken in de polders in het bijzonder, zijn weinig beschermd.

Figuur II.1: Berekening van het aandeel van de verschillende beschermingsstatuten aan de hand van een fictief voorbeeld.

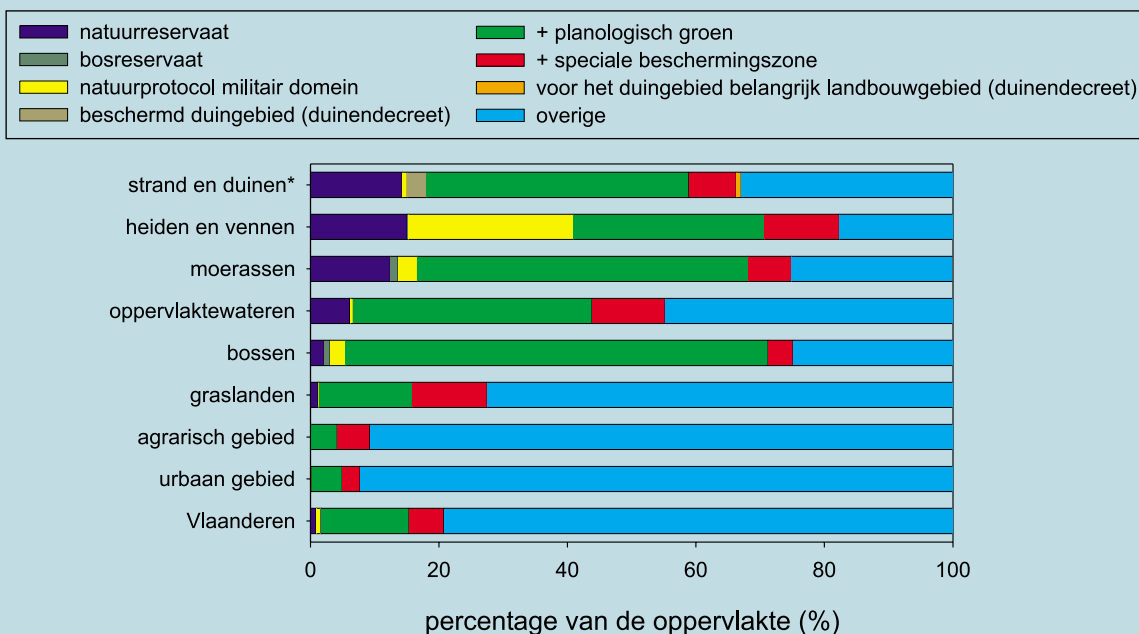

Graslanden (175.000 ha) en bossen (153.000 ha) hebben een iets groter areaal. Indien we de oppervlakten bossen en graslanden vergelijken met de beschermingsstatuten, dan zijn graslanden in verhouding veel slechter beschermd. De achteruitgang in historisch permanent grasland hangt vaak samen met een omzetting naar soortenarm grasland of akkerland. Ook bestemmingswijzigingen, waaronder diverse stort- en ontginningspraktijken, zorgen voor een verdere achteruitgang van waardevol graslandareaal.

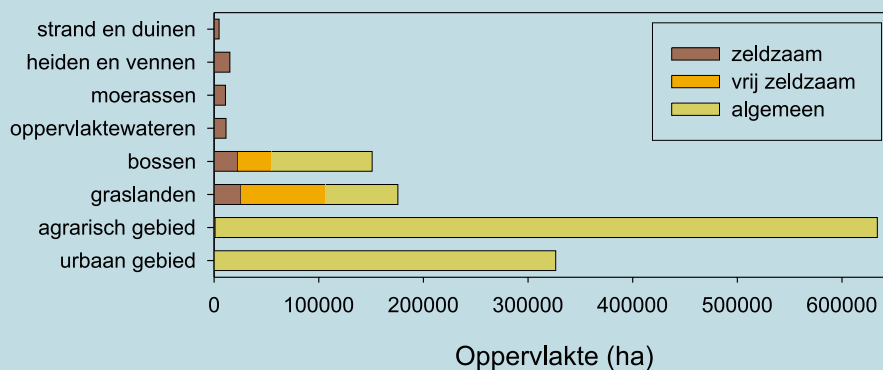
Bossen zijn beter beschermd. Vooral de meest soortenrijke mesofiele bossen met voorjaarsflora genieten de beste

bescherming. Niet alle bossen hebben een hoge biologische waarde. Slechts de helft van de Vlaamse bossen bezit kenmerken van een natuurlijke bosplantengemeenschap. De helft daarvan zijn beplantingen met naaldbomen, waarbij de kruidlaag soorten van het eiken-berkenbos bevat.

De minst natuurlijke gebieden – agrarisch en stedelijk gebied – nemen de grootste oppervlakte in (respectievelijk 634.000 en 326.000 ha). Slechts een klein aandeel is beschermd. Van de akkers met zeldzame akkerkruiden (102 ha) heeft slechts 45 % een beschermingsstatuut. Beide biotoopgroepen komen uitvoerig aan bod in deel III Gebieden.

Figuur II.2: Gebiedsgerichte bescherming van de biotoopgroepen volgens statuut met afnemende garanties voor natuurbehoud (natuur- en bosreservaat, natuurprotocol in militair domein, planologisch groen en Speciale Beschermingszone (SBZ)).
Legende: oppervlakte strand en duinen*: naar [263].

Figuur II.3: Oppervlakteverdeling van de biotoopgroepen in Vlaanderen volgens de zeldzaamheidsklassen.

